

Prestiż społeczny Sił Zbrojnych RP a morale żołnierzy

Stan morale żołnierzy jest jednym z podstawowych elementów decydujących o gotowości bojowej Sił Zbrojnych RP¹. To on przyczynia się do funkcjonowania i efektywności danej grupy². Poziom żołnierskiego ducha może przesądzić o zwycięstwie lub przegranej na polu walki. Jak zauważa Leo Murray, wojskowy analityk i były żołnierz, kluczem do wygrania wojny jest osłabienie morale przeciwnika, co zniechęca go do walki³. Jak to osiągnąć? Wykorzystując czynniki kształtujące morale żołnierzy. Jednym z nich jest prawdopodobnie stosunek społeczeństwa do wojska. Przeciwnik może dążyć do osłabienia pozycji wojska w hierarchii społecznej. Chcąc zadbać o to, żeby duch żołnierski nie słabł, naród powinien obdarzać swoich żołnierzy należytym szacunkiem. Zanim jednak wątek ten zostanie szczegółowo omówiony, należy wskazać, czym jest owo „morale”, którego rolę tak się podkreśla.

Definicja pojęcia „morale”

Morale nie jest pojęciem interpretowanym w sposób jednoznaczny. Według definicji Słownika języka polskiego należy przez nie rozumieć „gotowość do wypełniania obowiązków, znoszenia trudów i niebezpieczeństw oraz

¹ Gotowość bojowa to zdolność wojsk do podjęcia działań bojowych w określonym czasie. Leksykon wiedzy wojskowej, M. Laprus (red.), Wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1979, Wydanie I, s. 130.

² P. Sztompka, *Socjologia*, Wyd. Znak, Kraków 2002, s. 214–381.

³ L. Murray, *Psychologia wojny. Strach i odwaga na polu bitwy*, Oficyna Wydawnicza READ ME, Warszawa 2014, s. 6.

poczucie odpowiedzialności i wiara w sukces”⁴. Inna definicja zakłada, że jest to „entuzjazm i wytrwałość, z którą członek grupy angażuje się w zadania zlecone grupie”⁵.

Jarosław Kantorowski koncentruje swoją uwagę na morale żołnierskim, tj. na odporności psychicznej, woli walki oraz gotowości żołnierzy do wypełniania obowiązków (zadań i rozkazów), co w efekcie przekłada się na ich poczucie przynależności do środowiska wojskowego. Zgodnie z inną definicją morale żołnierzy oznacza natomiast „społeczną świadomość oraz postępowanie odzwierciedlające stosunek do Ojczyzny i Narodu, a także gotowość do obrony niepodległości i suwerenności kraju, wykonywania zadań i rozkazów przełożonych”⁶. Poziom morale może być wysoki lub niski. Pierwszy łączy się z występowaniem pozytywnych uczuć oraz emocji, co w rezultacie wpływa na entuzjazm w działaniu i uzyskanie osobistej satysfakcji. Niski stan morale jest zaś związany z pojawieniem się negatywnych emocji⁷.

Przedstawione definicje potwierdzają opinię L. Murray’a, że morale jest mglistym pojęciem, które bardzo trudno zmierzyć⁸. Chcąc tego dokonać, w badaniu zrealizowanym przez Wojskowe Biuro Badań Społecznych Wojskowego Centrum Edukacji Obywatelskiej (WBBS WCEO) w 2015 r., wyodrębniono poszczególne elementy definicji morale. Następnie sprawdzono, w jaki sposób kształtuje się ono w poszczególnych formach. W związku z tym poziom żołnierskiego morale rozpatrywano w kontekście wskaźników takich, jak np.:

- identyfikacja żołnierzy z wojskiem
- wartości wyznawane przez żołnierzy i przestrzegane przez nich zasady (w tym sposób postrzegania wykonywanego przez siebie zawodu żołnierza)
- zaangażowanie żołnierzy w realizację zadań służbowych⁹.

Przeprowadzone analizy wykazały, że na postawy żołnierzy może oddziaływać wiele czynników. Można do nich zaliczyć, np.: sposób dowodzenia, autorytet i wywiązywanie się z roli dowódcy, uzyskanie osobistej satysfakcji wynikającej z pełnienia służby wojskowej, stosunki międzyludzkie w środowisku wojskowym, przynależność do korpusu osobowego czy działalność klubów wojskowych. Czynnikiem kształtującym morale żołnierzy może być też prestiż, jakim cieszą się siły zbrojne w polskim społeczeństwie (w tym stosunek rodzin żołnierzy do wojska).

⁴ <<http://sjp.pwn.pl/sjp/morale;2568423.html>> [dostęp: 22 stycznia 2015].

⁵ J. Kantorowski, *Wychowanie w duchu tradycji kawaleryjskich*, <<http://www.jazdakonna.pl/hpark/kawaleria/07.html>> [dostęp: 22 stycznia 2015].

⁶ Tamże.

⁷ Tamże.

⁸ L. Murray, *Psychologia wojny. Strach i odwaga na polu bitwy*, Oficyna Wydawnicza READ ME, Warszawa 2014, s. 11.

⁹ Szczegółowe wyniki badania zawiera sprawozdanie: K. A. Gronek, *Identyfikacja żołnierzy zawodowych z wojskiem. Morale i przywództwo wojskowe*, sprawozdanie z badania WBBS WCEO, Warszawa 2015.

Poczucie dumy i poważanie społeczne z przynależności do grupy zawodowej żołnierzy

Według Piotra Sztompki „prestż” oznacza szacunek społeczny i uznanie, którymi cieszy się jednostka lub grupa¹⁰. W Encyklopedii socjologii pojęcie to jest definiowane jako indywidualny oraz subiektywny stosunek wyższości bądź niższości między osobami albo całymi grupami społecznymi. O ile kiedyś prestiż stanu dominował nad wykonywanym zawodem, tak teraz sytuacja się odwróciła. W społeczeństwie kapitalistycznym prestiż jest przede wszystkim ściśle powiązany z zawodem bądź z wykonywanym w związku z nim konkretnym zajęciem¹¹. Warto też odnieść się do teorii uwarstwienia społecznego Kingsleya Davisa i Willbesrta Moore’a, która stanowi przykład ujęcia funkcjonalnego. Zgodnie ze wspomnianą teorią, nierówny prestiż jest niezbędny, aby motywować „odpowiednich ludzi do zajmowania pozycji (pełnienia ról) wymagających szczególnych uzdolnień i/lub długoletniego kształcenia się bądź ważniejszych funkcjonalnie niż inne [...]”. Prestiż jest więc nagrodą za nakłady, takie jak wykształcenie i odpowiedzialność [...]”¹².

Zawodem, który wymaga szczególnych predyspozycji i poświęcenia, jest zawód żołnierza. Świadczy o tym już sam wstęp „Kodeksu Honorowego żołnierza zawodowego Wojska Polskiego”, w którym wskazuje się, że zawodowa służba wojskowa stawia go „w szczególnej dyspozycji wobec Ojczyzny, obrony jej niepodległości i bezpieczeństwa z gotowością poniesienia ofiary życia włącznie. [...] wymaga zdyscyplinowania, lojalności i poświęcenia”¹³. Zawód żołnierza należy zaliczyć do grupy zawodów, w których trzeba mieć powołanie, tj. „zdolność i zamiłowanie do robienia czegoś pożytecznego” lub przeświadczenie o tym, że wybrany zawód (droga życiowa) jest dla danego człowieka najważniejszy¹⁴. W nawiązaniu do teorii K. Davisa i W. Moore’a można uznać, że w związku z nakładami, jakie ponoszą żołnierze zawodowi, powinni otrzymać stosowną do tego nagrodę – prestiż społeczny.

Centrum Badania Opinii Społecznej przeprowadziło w 2013 r. badanie na temat prestiżu zawodów w Polsce. Wśród 30 wymienionych zawodów, oficer zawodowy w randze kapitana zajął 10 miejsce w hierarchii mierzonej poważaniem społecznym. Oficera młodszego w stopniu kapitana obdarzała dużym szacunkiem większość polskiego społeczeństwa (63%). W oczach blisko co trzeciego Polaka (29%) prestiż osób wykonujących tę profesję plasował się

¹⁰ P. Sztompka, *Socjologia*, Wyd. Znak, Kraków 2002, s. 354.

¹¹ W. Wesołowski, H. Domański, *Prestiż – formy historyczne*, [w:] *Encyklopedia socjologii*. Tom 3. O–R, Z. Bokszański i inni (red.), Oficyna Naukowa, Warszawa 2000, s. 195–198.

¹² I. Reszke, *Prestiż społeczny w badaniach empirycznych*, [w:] *Encyklopedia socjologii*, dz. cyt., s. 202.

¹³ *Kodeks Honorowy żołnierza zawodowego Wojska Polskiego*, <http://mon.gov.pl/z/pliki/dokumenty/rozne/2013/09/kodeks_honorowy2008.pdf> [dostęp: 16 lipca 2015].

¹⁴ <<http://sjp.pl/powo%C5%82anie>> [dostęp: 16 lipca 2015].

na średnim poziomie. Tylko znikomy odsetek uczestników badania darzył oficera zawodowego w randze kapitana małym poważaniem społecznym (3%) lub miał trudność z udzieleniem odpowiedzi (5%). Większym prestiżem cieszyli się: rolnik indywidualny na średnim gospodarstwie, lekarz, nauczyciel, pielęgniarka, inżynier pracujący w fabryce, górnik, robotnik wykwalifikowany, profesor uniwersytetu i strażak. Warto też podkreślić, że Polacy obdarzają oficera młodszego w stopniu kapitana nieco większym szacunkiem społecznym niż w latach dziewięćdziesiątych XX wieku¹⁵. Jego prestiż jest zaś podobny do tego z roku 2008, gdy cieszył się dużym poważaniem wśród 63% respondentów¹⁶.

O stosunku społeczeństwa do sił zbrojnych może także świadczyć to, czy ludzie obdarzają armię zaufaniem. Jak wynika z badania zrealizowanego przez CBOS w 2012 r., wojsko cieszy się zaufaniem większości Polaków (74%). Przeciwny pogląd wyraziło 15% ankietowanych, a 11% miało trudność z dokonaniem oceny. Siły Zbrojne RP należą do grona instytucji (obok Caritasu, Polskiego Czerwonego Krzyża i Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy), które społeczeństwo obdarza największym zaufaniem. Jego poziom jest w zasadzie zbliżony do tego z lat 2002–2010¹⁷. Wówczas wojsku ufało 76% badanych¹⁸.

Ciekawych wniosków dostarczają wyniki badania na temat wizerunku Wojska Polskiego w polskim społeczeństwie, które zrealizował Instytut Millward Brown SMG/KRC w 2012 r. Uzyskane dane dowodzą, że Polacy są pozytywnie nastawieni względem sił zbrojnych. Armia jest postrzegana przez pryzmat czterech archetypów: bohatera, mędrca, buntownika i komika¹⁹. Ma również cechy, dzięki którym można ją uznać za „love markę”, tj. markę wysoko ocenianą zarówno w wymiarze szacunku, jak i miłości²⁰.

Na podstawie badań CBOS i Millward Brown SMG/KRC z ostatnich lat można uznać, że Wojsko Polskie cieszy się dużym poważaniem społecznym. Czy żołnierze odczuwają to? Mogą o tym świadczyć opinie środowiska wojskowego na temat dumy i poważania społecznego z przynależności do ich grupy zawodowej.

Z badań zrealizowanych przez WBBS WCEO w latach 2012–2015 wynika, że zdecydowana większość żołnierzy jest dumna z wykonywanego zawodu. W 2012 r. dumę z tego powodu odczuwało 87% badanych, w 2013 r. – 88%,

¹⁵ W roku 1995 r. dużym poważaniem społecznym obdarzało ten zawód 57% polskiego społeczeństwa, w roku 1996 – 52%, a w 1999 r. – 50%.

¹⁶ A. Cybulska, *Prestiż zawodów*, komunikat z badania CBOS, Warszawa 2013, s. 3–6.

¹⁷ Wyjątek stanowi rok 2008, gdy armia cieszyła się zaufaniem 84% respondentów.

¹⁸ A. Cybulska, *Zaufanie społeczne*, komunikat z badania CBOS, Warszawa 2012, s. 13–15.

¹⁹ Cechy przypisane do archetypu bohatera to: honor, odwaga, pewność siebie, śmiałość, przygoda i zwycięstwo. Archetyp mędrca wiąże się z takimi cechami, jak: inteligencja, mądrość, wiedza, racjonalność i zaawansowanie technologiczne. Archetyp buntownika reprezentuje: niezależność, wolność, indywidualizm, oryginalność, wyróżnianie się, sprzeciw wobec zastanych wartości oraz łamanie reguł. Komik uosabia zaś: zabawę, rozrywkę, beztroskę, humor, szczęście, radość, śmiech, dowcipy i żarty.

²⁰ Szerzej na ten temat [w:] *Badanie Marki – Wojsko Polskie*, raport z badania Millward Brown SMG/KRC, Warszawa 2012, <<http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/biuletyn.xsp?documentId=45E070287DF3EC24C1257D2600374BA0>> [dostęp: 16 lipca 2015].

a w 2015 r. – 84%. Znacznie rzadziej respondenci wyrażają odmienną opinię na ten temat (w roku 2015 dotyczyło to 16% ankietowanych)²¹.

Jak wynika z tegorocznego badania, przynależność do grupy zawodowej żołnierzy, to powód do chluby przede wszystkim dla oficerów młodszych (92%) i podoficerów (91%). W nieco mniejszym stopniu są z tego dumni oficerowie starsi (84%), a najrzadziej – szeregowi zawodowi (75%). Nie bez znaczenia jest również w tym przypadku wielkość miejscowości, w której żołnierze pełnią służbę wojskową. Noszenie wojskowego munduru, to powód do dumy przede wszystkim dla osób służących na terenie małych miejscowości i niewielkich miast. Ponadto pogląd ten częściej deklarowali badani, którzy korzystają z oferty klubów wojskowych (97%), niż pozostali ankietowani (82%)²².

O ile w roku 2015 wśród deklaracji respondentów znacznie domino wało poczucie dumy z noszenia wojskowego munduru, to przekonanie o wystarczającym poważaniu społecznym Wojska Polskiego było nieco mniej popularne. Siły zbrojne cieszą się należyty szacunkiem społecznym według połowy badanych (51%). Jednak przeciwnego zdania jest 45% ankietowanych²³. Porównując dane z lat 2012–2015 można zauważyć, że aktualnie wśród żołnierzy zwiększyło się grono osób, w odczuciu których armia nie cieszy się odpowiednim prestiżem. W roku 2012 opinię tę podzielało 36% badanych, a w roku 2013 – 32%. We wcześniejszych latach respondenci lepiej oceniali stosunek Polaków do wojska (w 2012 r. pozytywne odpowiedzi stanowiły 59% wskazań, a w 2013 r. – 63%)²⁴.

Wyniki badania z tego roku dowodzą, że nie bez znaczenia jest korpus ankietowanych. To, że społeczeństwo okazuje należyty szacunek siłom zbrojnym, dostrzegają najczęściej oficerowie starsi (72%). Przedstawiciele pozostałych korpusów znacznie rzadziej podzielają ten pogląd – wśród badanych prestiż Wojska Polskiego dobrze ocenia 51% oficerów młodszych, 49% podoficerów i 48% szeregowych zawodowych. Ponadto opinia ta dominuje wśród osób, które pełnią służbę w dużych miastach (liczących ponad 500 tys. mieszkańców)²⁵.

O prestiżu zawodu żołnierza świadczy reakcja respondentów na to, że ich dziecko postanowiło kontynuować wojskowe tradycje rodzinne. Według wyników badania z 2015 r., decyzję syna poparłoby w tej sytuacji 74% ankietowanych, a córki – 45% badanych²⁶. Na postawę respondentów oddziałuje zarówno ich poczucie dumy z przynależności do grupy zawodowej żołnierzy, jak i stosunek społeczeństwa do sił zbrojnych. W porównaniu do tych, którzy

²¹ K. A. Gronek, *Identyfikacja żołnierzy zawodowych z wojskiem. Morale i przywództwo wojskowe*, sprawozdanie z badania WBBS WCEO, Warszawa 2015, s. 16–18.

²² Tamże.

²³ Znikomy odsetek uczestników badania (4%) miał trudność ze wskazaniem odpowiedzi.

²⁴ K. A. Gronek, *Identyfikacja...*, dz. cyt., s. 16–18.

²⁵ Tamże.

²⁶ Na decyzję syna o wstąpieniu do wojska negatywnie zareagowałyby 20% badanych, a 6% nie wiedziało, jaka byłaby ich reakcja na tę wiadomość. Gdyby natomiast to córka postanowiła zostać żołnierzem, niezadowolonych z tego byłoby 49% ankietowanych, a pozostałych 6% badanych miałoby trudność z określeniem swojej reakcji.

nie odczuwają dumy z bycia żołnierzem, osoby dumne z racji wykonywanego zawodu częściej zareagowałyby pozytywnie wobec decyzji swojego dziecka o wstąpieniu w szeregi armii. Wśród tych ostatnich decyzję syna o wstąpieniu do wojska poparłoby 81% respondentów, a swój sprzeciw wyraziłoby 14% ankietowanych²⁷. Gdyby chodziło o córkę, jej plany poparłoby 49% badanych, a sprzeciwiłoby się im 45% uczestników badania²⁸. Natomiast wśród osób, które nie odczuwają dumy z przynależności do swojej grupy zawodowej, zadowolenie z wyboru syna wyraziło 35% badanych. Większość z nich (56%) zareagowałaby jednak negatywnie na wieść, że syn chce wstąpić do wojska²⁹. Jeżeli natomiast córka chciałaby związać swoją przyszłość zawodową z mundurem, to jej zamiar zaakceptowałoby 20% ankietowanych, a 72% sprzeciwiłoby się temu³⁰.

Również badani, którzy uważają, że wojsko cieszy się wystarczającym prestiżem, częściej pozytywnie zareagowałoby na decyzję swojego dziecka o wstąpieniu w szeregi armii. Zdecydowana większość respondentów z tej grupy osób (82%) chciałaby, aby ich syn kontynuował wojskowe tradycje rodzinne. Odmienny pogląd wyraziło 12% ankietowanych³¹. W przypadku córki, jej plany zawodowe zaakceptowałoby 53% badanych, a sprzeciwiłoby się im 38%³². Natomiast wśród respondentów, którzy uważają, że siły zbrojne nie cieszą się wystarczającym poważaniem społecznym, decyzja syna spotkałaby się z zadowoleniem 66% badanej populacji. Przeciwna byłaby reakcja 29% ankietowanych³³. Gdyby to jednak córka chciała zostać żołnierzem, 35% badanych pozytywnie zareagowałoby na taką wiadomość, a 60% – negatywnie³⁴.

Stosunek do wojska rodzin żołnierzy i jego znaczenie

Chcąc poznać stosunek społeczeństwa do Wojska Polskiego, można odnieść się do postaw, jakie względem armii prezentują osoby z bliskiego otoczenia żołnierzy. Należą do nich członkowie ich najbliższej rodziny (tj. współmałżonek lub partner/partnerka i dzieci), która jest podstawową komórką społeczną. Jak wynika z badań, żołnierze umieszczają ją na czele swojej hierarchii wartości. Według badania przeprowadzonego przez

²⁷ Pozostałych 5% badanych nie wie, jak by się zachowało w danej sytuacji, K. A. Gronek, *Identyfikacja...*, dz. cyt., s. 16–18.

²⁸ Pozostałych 6% badanych nie wie, jak by się zachowało w danej sytuacji, tamże.

²⁹ Pozostałych 9% badanych nie wie, jak by się zachowało w danej sytuacji, tamże.

³⁰ Pozostałych 8% badanych nie wie, jak by się zachowało w danej sytuacji, tamże.

³¹ Pozostałych 6% badanych nie wie, jak by się zachowało w danej sytuacji, tamże.

³² Pozostałych 9% badanych nie wie, jak by się zachowało w danej sytuacji, tamże.

³³ Pozostałych 5% badanych nie wie, jak by się zachowało w danej sytuacji, tamże.

³⁴ Pozostałych 5% badanych nie wie, jak by się zachowało w danej sytuacji, tamże.

Wojskowe Biuro Badań Socjologicznych w 2006 r., największą wartość dla niemal wszystkich respondentów (95%) stanowiło udane życie rodzinne. Ankietowani przyznali także, że są bardzo przywiązani do swoich bliskich (97%)³⁵. Podobnych wniosków dostarczają wyniki badania zrealizowanego przez WBBS WCEO w roku 2010. Szczęście małżeńskie i udane życie rodzinne to dla żołnierzy bardzo ważna i najwyższej ceniona (obok zdrowia) wartość³⁶. Jak wynika z danych WBBS WCEO z 2012 r., dla zdecydowanej większości badanych rodzina miała ogromne znaczenie. Stanowiła najważniejszą wartość dla 83% respondentów³⁷. Dlatego można uznać, że członkowie najbliższej rodziny żołnierzy są dla nich osobami niezwykle znaczącymi i jako takie, mają duży wpływ na postawę wojskowych³⁸.

Czynnikiem oddziałującym na morale żołnierzy może być stosunek rodzin ankietowanych do Sił Zbrojnych RP. Według danych z lat 2012–2015 wśród osób, które założyły już własne rodziny, zdecydowana większość badanych uważa, że ich bliscy są pozytywnie nastawieni do Wojska Polskiego. W 2015 r. 81% respondentów określiło w ten sposób stosunek swojego współmałżonka (partnera, partnerki) do armii. Co szósty ankietowany (16%) deklaruje, że jego żona lub mąż (partnerka, partner) jest neutralnie nastawiony do armii (ani pozytywnie, ani negatywnie). Tylko znikomy odsetek badanych (3%) sądzi, że jego współmałżonek negatywnie odnosi się do wojska. Należy dodać, że w porównaniu do roku 2012, w roku 2013 nastąpił wzrost odsetka żołnierzy (z 83% do 90%), którzy pozytywnie oceniali stosunek żony lub męża do sił zbrojnych. Jednak dwa lata później (tj. w roku 2015) badani rzadziej wyrażali ten pogląd (różnica 9 punktów procentowych w porównaniu do danych z roku 2013). Częściej charakteryzowała ich postawa zobojętnienia³⁹.

Zdecydowana większość respondentów dobrze ocenia również nastawienie swoich dzieci do Wojska Polskiego. W 2012 r. opinię tę podzielało 86% ankietowanych, w 2013 r. – 90%, a w 2015 r. – 87%. Można więc uznać, że w przeciwieństwie do postawy współmałżonków (partnerek, partnerów) żołnierzy, stosunek ich dzieci do armii nie zmienił się w ciągu ostatnich kilku lat⁴⁰.

Na tle tego, jak bliscy żołnierzy odnoszą się do sił zbrojnych, gorzej wypada ich identyfikacja z wojskiem i zainteresowanie nim. Według wyników badania z 2015 r., połowa respondentów uważa, że jego współmałżonek lub

³⁵ J. Zajdzik, M. Wachowicz, *Esprit de corps. Świadomość moralna żołnierzy zawodowych WP*, sprawozdanie z badania WBBS, Warszawa 2006, s. 11–14.

³⁶ A. Orzyłowska, A. Dębska, M. Wachowicz, *Kultura organizacyjna sił zbrojnych*, sprawozdanie z badania WBBS WCEO, Warszawa 2010, s. 22–23.

³⁷ Zdaniem 13% ankietowanych są w życiu sprawy równie ważne jak rodzina. Znikomy odsetek badanych miał trudność z wyrażeniem własnej opinii na ten temat (3%) lub stwierdził, że są w życiu sprawy ważniejsze niż rodzina (1%). A. Orzyłowska, K. A. Pietrak, *Warunki materialne żołnierzy zawodowych*, sprawozdanie z badania WBBS WCEO, Warszawa 2012, s. 31.

³⁸ E. Aronson, *Człowiek istota społeczna*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 41.

³⁹ K. A. Gronek, *Identyfikacja...*, dz. cyt., s. 34.

⁴⁰ W 2015 r. 12% badanych deklarowało, że ich dzieci mają neutralny stosunek do SZ RP, a 1% określił go jako negatywny, tamże.

partner/partnerka (51%), jak i dzieci (52%) utożsamiają się z SZ RP. Jednak duży odsetek ankietowanych ma odmienną opinię na ten temat. Brak identyfikacji współmałżonka (partnera, partnerki) z Wojskiem Polskim zadeklarowało 42% badanych, a w przypadku dzieci odsetek wskazań wyniósł 41%. Pozostałych 7% ma trudność z udzieleniem odpowiedzi na pytanie. Opisane dane są zbliżone do tych z lat 2012–2013⁴¹. Zmianie nie uległ też poziom zainteresowania bliskich żołnierzy sprawami sił zbrojnych. Na przestrzeni trzech ostatnich lat 61%–62% respondentów zadeklarowało, że ich żony lub mężowie (partnerki, partnerzy) prezentują taką postawę. Zdaniem ankietowanych nieco rzadziej tymi kwestiami interesują się ich dzieci (w latach 2012–2015 odsetek wskazań wynosił 47%–50%)⁴².

Większe zainteresowanie sprawami armii wykazywali współmałżonkowie (partnerzy, partnerki) i dzieci tych badanych, którzy korzystają z oferty programowej klubów wojskowych. Działalność klubów oddziałuje też na to, czy członkowie najbliższej rodziny żołnierzy utożsamiają się z wojskiem. Poziom identyfikacji ich żon lub mężów (partnerek, partnerów) z SZ RP jest większy:

- im wyższy jest korpus żołnierzy zawodowych, do którego przynależą badani
- im dłuższy jest staż służby wojskowej badanych
- wśród współmałżonków tych respondentów, którzy kontynuują wojskowe tradycje rodzinne⁴³.

W odniesieniu do powyższych wyników można stwierdzić, że należy dążyć do zwiększenia poczucia więzi członków najbliższej rodziny żołnierzy z Wojskiem Polskim. Warto wzbudzić wśród nich zainteresowanie sprawami sił zbrojnych. Stosunek społeczeństwa (w tym postawa bliskich żołnierzy) wobec wojska może oddziaływać na morale wojskowych. Jeśli jest on negatywny, osłabia to żołnierskiego ducha.

Zawód żołnierza – służba czy praca?

Zawód żołnierza można zaliczyć do grupy tzw. zawodów służebnych. Jego wykonywanie to swego rodzaju misja, której wypełnianie nie powinno być pojmowane głównie jako pobieranie wysokich gratyfikacji. „Jest to przede wszystkim ciężka, wymagająca służba”⁴⁴. Z tego powodu wymaga od ludzi, którzy ją pełnią, określonych predyspozycji i kompetencji.

⁴¹ Tamże, s. 34–35.

⁴² Tamże.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ A. Tichoniuk, *Wzorce osobowe żołnierza. Kodeks Honorowy żołnierza zawodowego Wojska Polskiego*, materiał do zajęć z kształcenia obywatelskiego, DWiPO MON, Warszawa 2008, s. 15.

Czy żołnierzom towarzyszy na co dzień świadomość służby państwu i narodowi oraz poczucie realizowanej misji? Z deklaracji osób, które uczestniczyły w badaniu zrealizowanym przez WBBS WCEO w 2015 r., wynika, że postawę tę przyjmuje 87% respondentów. Brak poczucia misyjności swojego zawodu wyraża 11% ankietowanych, a 2% nie ma zdania w tej kwestii. Świadomość pełnionej służby najrzadziej występuje wśród szeregowych zawodowych (83%). Częściej towarzyszy przedstawicielom wyższych korpusów – o służebności swojego zawodu jest przekonanych 89% podoficerów, 92% oficerów młodszych i 91% oficerów starszych. Pozytywny wpływ na kształtowanie świadomości pełnienia służby ma działalność klubów wojskowych. Osoby, które korzystają z ich oferty programowej częściej są przekonane o misyjnym charakterze zawodu żołnierza (97%) niż pozostali ankietowani (85%)⁴⁵.

Według danych WBBS WCEO z 2015 r. ponad połowa żołnierzy (55%) postrzega wykonywany przez siebie zawód przede wszystkim jako służbę. Dla 36% respondentów jest to przede wszystkim praca, a 9% miało trudność z udzieleniem odpowiedzi na zadane pytanie. Najrzadziej swoją profesję w kategorii służby pojmują szeregowi zawodowi (48%). Przedstawiciele wyższych korpusów częściej prezentują ten pogląd. Wykonywanie zawodu żołnierza traktuje przede wszystkim jako służbę 58% podoficerów, 64% oficerów młodszych i 61% oficerów starszych. Uczestnicy badania, którzy uważają, że żołnierz służy a nie pracuje, najczęściej uzasadniali swój pogląd, odwołując się do miłości do Ojczyzny. Dla 43% respondentów służba wojskowa to służba Ojczyźnie, przejaw patriotyzmu i świadomość bycia Polakiem. Dość duży odsetek respondentów wskazuje też na to, że żołnierz pozostaje w stałej dyspozycyjności (22%), a wykonywanie tej profesji wymaga powołania, poświęcenia i wiąże się z ryzykiem (21%). Natomiast badani, dla których wykonywany przez nich zawód to przede wszystkim praca, postrzegają go (niestety) najczęściej jako źródło stałego dochodu, pozwalające na utrzymanie rodziny (49%)⁴⁶.

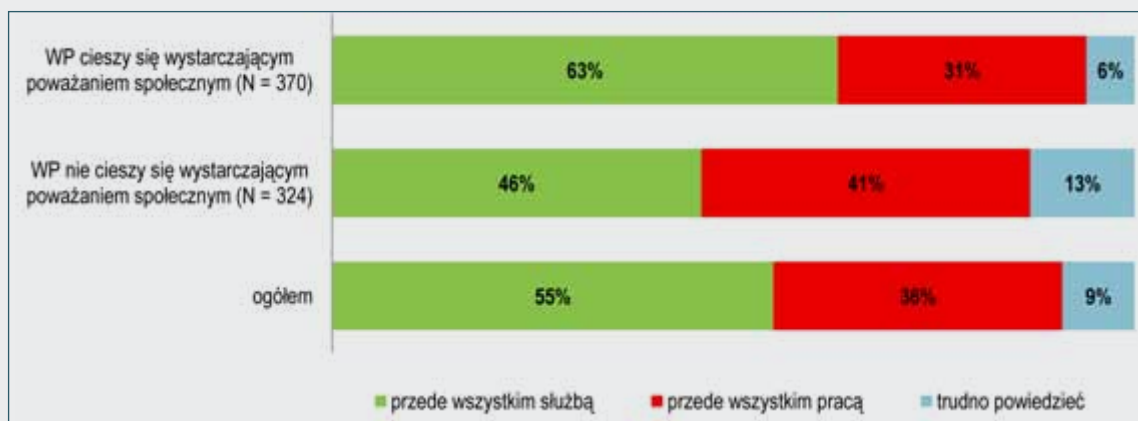
To, w jaki sposób żołnierze podchodzą do wykonywanego przez siebie zawodu, jest skorelowane m.in. ze stosunkiem społeczeństwa wobec wojska. Respondenci, zdaniem których Siły Zbrojne RP cieszą się wystarczającym poważaniem społecznym, częściej sądzą, że żołnierz służy, a nie pracuje (63%). Wśród tej grupy osób rzadziej występuje przeświadczenie, że wykonywany przez nich zawód to przede wszystkim praca (31%). Inaczej sytuacja przedstawia się w przypadku badanych, którzy uważają, że Wojsko Polskie nie cieszy się należytych prestiżem społecznym. Spośród tej grupy ankietowanych już tylko 46% wyraża opinię, że wykonywanie zawodu żołnierza to przede wszystkim służba. Dla 41% badanych wykonywane przez nich obowiązki służbowe są traktowane głównie w kategorii pracy (wykres 1)⁴⁷.

⁴⁵ K. A. Gronek, *Identyfikacja...*, dz. cyt., s. 38–39.

⁴⁶ Tamże, s. 41–42.

⁴⁷ W niniejszym artykule przedstawiono wyniki dodatkowych analiz, których nie omówiono szczegółowo w sprawozdaniu: K. A. Gronek, *Identyfikacja...*, dz. cyt.

Wykres 1. Odczuwany przez żołnierzy prestiż społeczny Wojska Polskiego, a podejście do wykonywanego przez siebie zawodu*

* Na wykresie pominięto odpowiedzi grupy badanych, którzy mieli trudność z oceną poważania społecznego wojska.

Analizy wykazały, że badanym, którzy odczuwają dumę z powodu przynależności do grupy zawodowej żołnierzy, częściej towarzyszy poczucie pełnienia służby (61%). Rzadziej wskazują, że wykonywanie zawodu żołnierza to przede wszystkim praca (31%). Natomiast ci, którzy nie są z tego dumni, częściej wyrażają odmienny pogląd⁴⁸. Osoby te w większym stopniu mają trudność z wyrażeniem opinii czy służą, czy pracują (15%), niż ankietowani odczuwający dumę z racji przynależności do środowiska wojskowego (8%)⁴⁹.

Ważnym czynnikiem kształtującym postawę żołnierzy względem swojej profesji może być także stosunek do sił zbrojnych członków ich najbliższej rodziny. Badani, którzy sądzą, że ich współmałżonek (partner, partnerka) jest pozytywnie nastawiony (nastawiona) do wojska, częściej postrzegają wykonywany przez siebie zawód jako służbę (61%) niż pracę (32%). Obojętny lub negatywny stosunek żon lub mężów (partnerek, partnerów) żołnierzy do armii sprawia, że respondenci w większym stopniu traktują swoje obowiązki służbowe jako pracę (55%), a rzadziej jako służbę (29%). Częściej mają również trudność z wyrażeniem opinii, czym jest dla nich wykonywanie zawodu żołnierza (16%), niż pozostałe osoby (7%)⁵⁰. Ponadto respondenci, którzy sądzą, że ich dzieci są pozytywnie nastawione do wojska, częściej postrzegają wypełniane przez siebie obowiązki służbowe w kategorii służby (58%) niż pracy (35%)⁵¹.

⁴⁸ Wśród tych, którzy nie byli dumni, 64% badanych uznało, że wykonywanie zawodu żołnierza to przede wszystkim praca. Mniejszy odsetek (21%) wskazał, że jest to służba.

⁴⁹ W przypadku grupy badanych, którzy byli dumni z racji wykonywanego zawodu żołnierza, N = 606. Dla grupy respondentów, która nie odczuwała dumy z tego powodu, N = 116.

⁵⁰ Analizy wykonano wśród badanych, którzy zadeklarowali, że mają współmałżonka (partnera, partnerkę) i udzielili odpowiedzi na zadane pytanie. Dla grupy respondentów, których współmałżonek (partner, partnerka) miał pozytywny stosunek do wojska, N = 557. W przypadku żon lub mężów (partnerek, partnerów) ankietowanych obojętnie lub negatywnie nastawionych do SZ RP, N = 134.

⁵¹ Analizy wykonano wśród badanych, którzy zadeklarowali, że mają dziecko (dzieci) i udzielili odpowiedzi na zadane pytanie. Dla grupy respondentów, których dziecko (dzieci) miało (miały) pozytywny stosunek do wojska, N = 327. W przypadku dzieci ankietowanych obojętnie lub negatywnie nastawionych do SZ RP, N = 48. Ze względu na niską liczebność drugiej grupy, wyniki analiz nie zostały przedstawione w tekście.

Nie bez znaczenia jest to, czy bliscy wojskowych interesują się sprawami dotyczącymi SZ RP i czy utożsamiają się z nimi. Według badanych, którzy dostrzegają u swoich żon lub mężów (partnerek, partnerów) zainteresowanie armią, wykonywanie zawodu żołnierza stanowi przede wszystkim służbę (60%), a rzadziej pracę (31%)⁵². Odwrotna sytuacja występuje wśród respondentów reprezentujących przeciwny pogląd na temat postawy swojego współmałżonka (partnera, partnerki)⁵³. Podobna zależność wiąże się z tym, czy dzieci ankietowanych interesują się wojskiem. W przypadku, gdy wykazują one zainteresowanie armią, większość ich rodziców żołnierzy (63%) dostrzega służebność swojej profesji⁵⁴. Badani, których dzieci nie interesują się sprawami wojska, rzadziej traktują swój zawód w kategorii służby (42%)⁵⁵. Ten sam związek istnieje pomiędzy postawą żołnierzy względem swojej profesji, a tym, czy bliscy respondentów utożsamiają się z Wojskiem Polskim. Jeżeli respondenci zauważają, że ich bliscy identyfikują się z nim, częściej zauważają służebny charakter swojej profesji. Wśród osób, których współmałżonek (partner, partnerka) lub dziecko prezentuje taką postawę, 65% traktuje zawód żołnierza przede wszystkim jako służbę. W przypadku, gdy żona lub mąż (partner, partnerka) nie utożsamia się z siłami zbrojnymi, tylko 45% ankietowanych uważa, że żołnierz służy, a nie pracuje. Jeżeli dzieci badanych nie identyfikują się z wojskiem, wówczas 42% badanych dostrzega misyjny charakter swojego zawodu (wykres 2). Należy jednak wziąć pod uwagę, że być może to, w jaki sposób badani pojmują swój zawód, oddziałuje na zainteresowanie ich bliskich kwestiami dotyczącymi sił zbrojnych, na utożsamianie się członków ich rodzin z wojskiem, czy też na stosunek tych osób do armii.

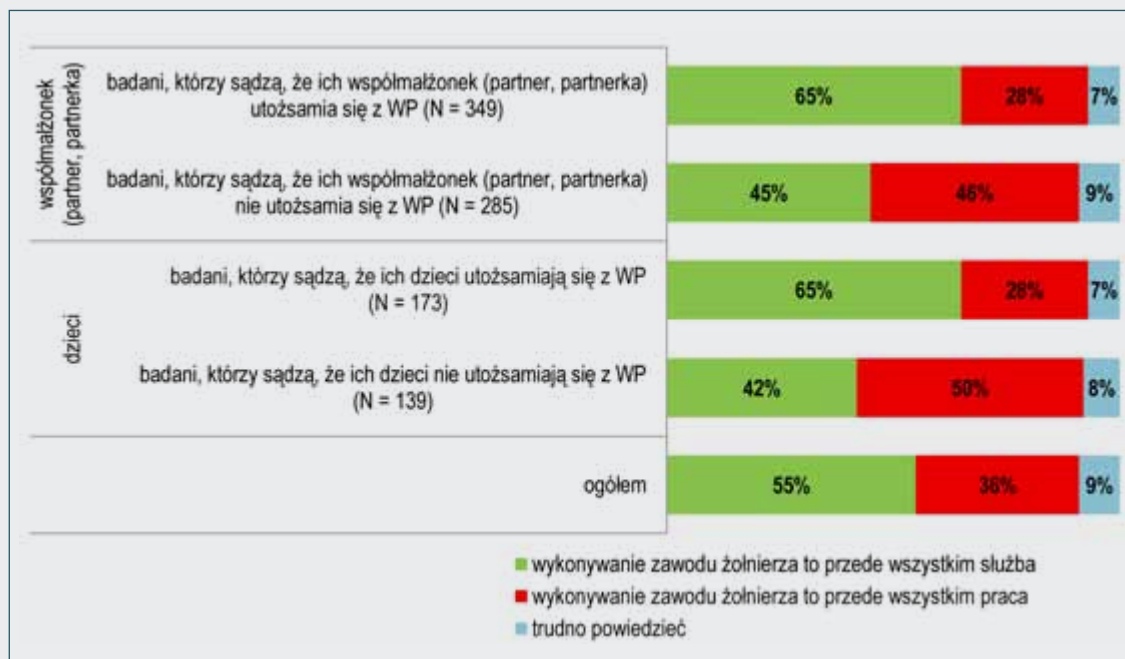
⁵² Kategorię „trudno powiedzieć” wybrało 9% badanych.

⁵³ Osoby te częściej są skłonne uznać, że pracują (49%), niż że pełnią służbę (43%). Kategorię „trudno powiedzieć” wybrało 8% badanych. Analizy wykonano wśród badanych, którzy zadeklarowali, że ich współmałżonek (partner, partnerka) interesuje się sprawami wojska i udzielili odpowiedzi na zadane pytanie. Dla grupy respondentów, których współmałżonek (partner, partnerka) wykazuje zainteresowanie armią, N = 418. W przypadku żon lub mężów (partnerek, partnerów) ankietowanych nie interesujących się tematyką SZ RP, N = 240. W tekście nie przedstawiono opinii respondentów, którzy nie wiedzieli, czy ich współmałżonek (partner, partnerka) interesuje się sprawami armii, ze względu na małą liczebność tej grupy (N = 29).

⁵⁴ Jeśli dziecko (dzieci) jest (są) zainteresowane sprawami armii, rzadziej ich rodzice postrzegają zawód żołnierza w kategorii pracy (30%). Trudność z udzieleniem odpowiedzi miało w tym przypadku 7% respondentów. Analizy wykonano wśród badanych, którzy zadeklarowali, że mają dziecko (dzieci) i udzielili odpowiedzi na zadane pytanie. Dla grupy respondentów, których dziecko (dzieci) interesowało (interesowały) się sprawami wojska, N=166. W przypadku dzieci ankietowanych niezainteresowanych tematem SZ RP, N = 139.

⁵⁵ Wśród ankietowanych, których dzieci nie wykazują zainteresowania wojskiem, połowa (51%) traktuje wykonywany przez siebie zawód jako pracę, a 7% ma problem z udzieleniem odpowiedzi na pytanie. Analizy wykonano wśród badanych, którzy zadeklarowali, że mają dziecko (dzieci) i udzielili odpowiedzi na zadane pytanie. Dla grupy respondentów, których dziecko (dzieci) interesowało (interesowały) się sprawami wojska, N = 166. W przypadku dzieci ankietowanych niezainteresowanych tematem SZ RP, N = 139. W tekście pominięto opinie respondentów, którzy nie wiedzieli, czy ich dziecko (dzieci) interesuje (interesują) się sprawami armii, ze względu na małą liczebność tej grupy (N = 28).

Wykres 2. Identyfikacja rodzin żołnierzy z Wojskiem Polskim, a podejście badanych do wykonywanego przez siebie zawodu*

* Na wykresie pominięto odpowiedzi grupy badanych, którzy mieli trudność z ocenieniem, czy ich bliscy identyfikują się z wojskiem.

Warto zwrócić uwagę na znaczenie socjalizacji, będącej jednym z najważniejszych procesów zachodzących w rodzinie. W socjologii wyróżnia się cztery zjawiska, które składają się na ten proces: naśladownictwo (tj. intencjonalne czerpanie wzorców zachowań), wychowanie (intencjonalne nauczanie ról i zachowań), identyfikacja z innymi oraz uczestnictwo w interakcjach⁵⁶. Zdaniem Barbary Szackiej, człowiek w trakcie socjalizacji przyswaja sobie nie tylko umiejętności związane z wszelkimi interakcjami społecznymi i posługiwaniem się różnymi przedmiotami, ale także wartości, normy oraz wzory zachowań⁵⁷.

Przeprowadzone analizy pokazują, że to, jaki stosunek do sił zbrojnych mają współmałżonkowie (partnerzy, partnerki) żołnierzy oraz czy identyfikują się oni (one) z wojskiem i wykazują zainteresowanie jego sprawami, jest powiązane z postawami, które wobec armii przyjmują dzieci badanych. Przykładowo, zdecydowana większość respondentów, którzy uważają, że ich żona lub mąż (partnerka, partner) utożsamia się z SZ RP, wyraża równocześnie ten sam pogląd na temat identyfikacji z wojskiem swoich dzieci (90%). Natomiast ankietowani, którzy sądzą, że ich współmałżonek nie identyfikuje się z siłami zbrojnymi, znacznie częściej oceniają w ten sam sposób postawę swojego potomstwa (77%). Można zatem uznać, że to rodzice w dużym stopniu mogą przyczyniać się do tego, jaki stosunek wobec Wojska Polskiego przyjmują ich

⁵⁶ T. Szlendak, *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, różnicowanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 213–293.

⁵⁷ B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003, s. 137–138.

dzieci⁵⁸. Być może jest to zależność dwustronna – bliscy badanych oddziałują na poziom morale żołnierzy, ale oni także kształtują ich nastawienie do Sił Zbrojnych RP.

Identyfikacja żołnierzy zawodowych z Wojskiem Polskim

Identyfikacja żołnierzy z wojskiem to jeden z czynników, który świadczy o poziomie żołnierskiego morale. „Gdy identyfikacja żołnierzy z SZ RP jest powszechna, gdy dla wszystkich żołnierzy (lub przynajmniej dla większości z nich) środowisko wojskowe stanowi ich akceptowaną grupę członkowską, możemy uznać, że poziom ich morale jest wysoki. To, czy żołnierze utożsamiają się z Wojskiem Polskim pokazuje ich poczucie dumy z faktu noszenia munduru, utrzymywanie dobrych stosunków z innymi osobami ze środowiska wojskowego, silne poczucie więzi z wojskiem i z innymi żołnierzami oraz przywiązanie do symboli i tradycji SZ RP”⁵⁹.

Wyniki badań przeprowadzonych przez WBBS WCEO w latach 2012–2015 wskazują, że zdecydowana większość uczestniczących w nich żołnierzy utożsamia się z SZ RP na każdym ich poziomie organizacyjnym. Największy odsetek respondentów identyfikuje się ogólnie z Wojskiem Polskim (2012 r. – 89%, 2013 r. – 91%, 2015 r. – 90%). W nieco mniejszym stopniu ankietowani utożsamiają się z rodzajem wojsk, w którym pełnią służbę (2012 r. – 86%, 2013 r. – 89%, 2015 r. – 85%) i z własną jednostką (instytucją) wojskową (2012 r. – 86%, 2013 r. – 87%, 2015 r. – 84%). Najbardziej badani deklaruje, że identyfikują się z pododdziałem (komórką organizacyjną), w którym (której) pełnią służbę. W roku 2015 opinię tę wyraziło 81%. Ponadto, według danych z trzech ostatnich lat, przeważająca większość wojskowych ma poczucie, że jest częścią Sił Zbrojnych RP. W 2012 r. zadeklarowało to 88% respondentów, w 2013 r. – 91%, a w 2015 r. – 85%⁶⁰.

Z tegorocznych danych wynika, że wśród ankietowanych, którzy w najmniejszym stopniu identyfikują się z wojskiem, a zarazem najbardziej mają poczucie bycia jego częścią, dominują szeregowi zawodowi. Znaczenie mają w tym przypadku także inne czynniki niż korpus. Można do nich zaliczyć, np.: staż służby wojskowej, wielkość miejscowości, w której badani pełnią służbę, czy działalność klubów wojskowych⁶¹.

Poglądy badanych są również powiązane z odczuwanym przez nich prestiżem społecznym sił zbrojnych. Im bardziej żołnierze są dumni z racji

⁵⁸ O związku postaw dzieci badanych wobec wojska z przejawami morale ich rodziców żołnierzy, jest również mowa w niniejszym artykule.

⁵⁹ K. A. Gronek, *Identyfikacja...*, dz. cyt., s. 14. Por. P. Sztompka, *Socjologia*, Wyd. Znak, Kraków 2002, s. 213–214.

⁶⁰ K. A. Gronek, *Identyfikacja...*, dz. cyt., s. 14–16.

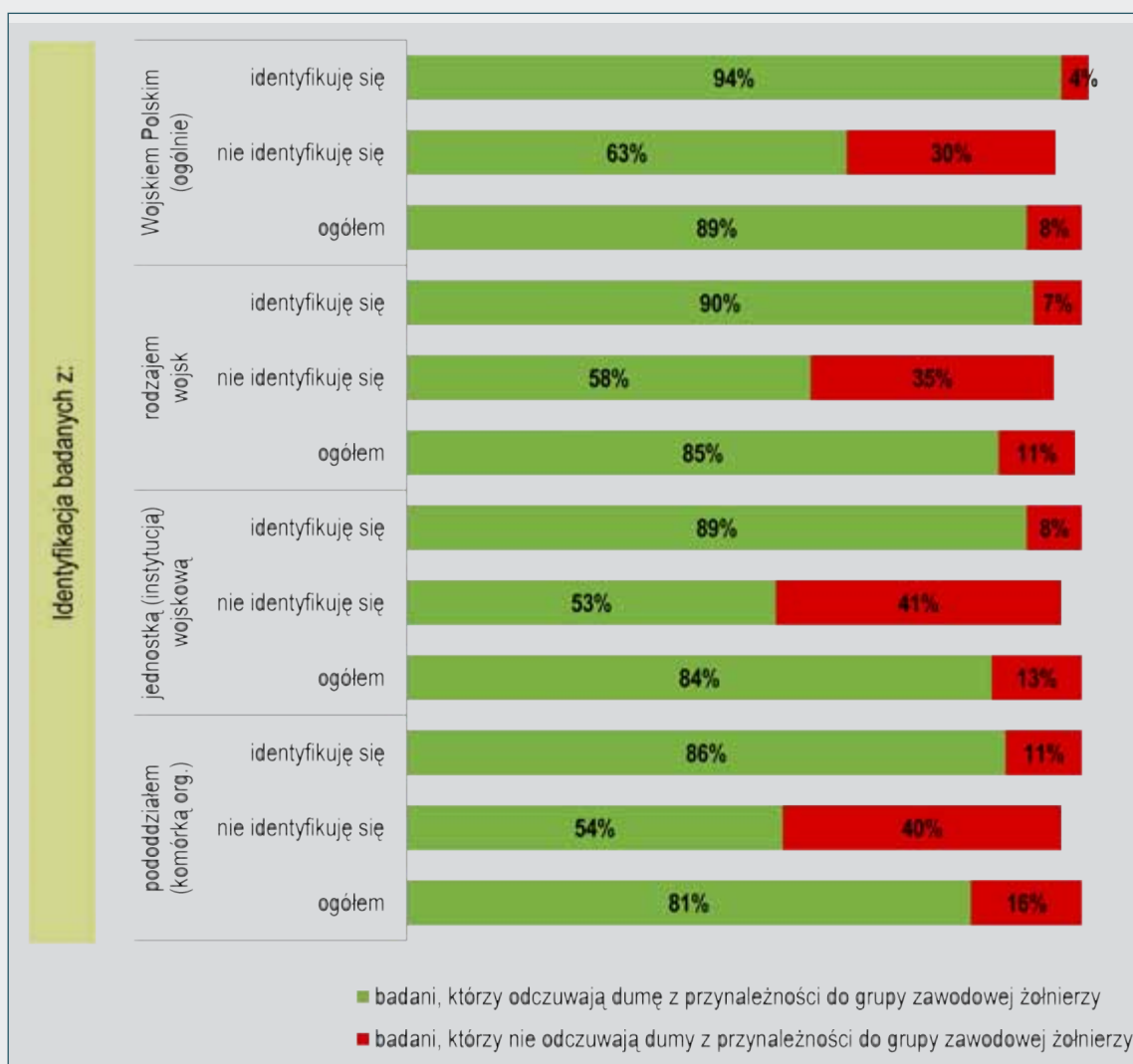
⁶¹ Szerzej na ten temat, tamże.

wykonywanego przez siebie zawodu, tym bardziej identyfikują się z wojskiem na każdym jego poziomie organizacyjnym (wykres 3). Osoby te częściej też mają poczucie bycia częścią sił zbrojnych.

Także odczuwane przez żołnierzy poważanie społeczne armii oddziałuje na ich identyfikację z nią i przekonanie o byciu jej częścią. Badani, którzy pozytywnie oceniają prestiż Wojska Polskiego, identyfikują się z nim nieco częściej (94%) niż respondenci o odmiennym poglądzie (86%). Ankietowani deklarujący, że siły zbrojne cieszą się wystarczającym szacunkiem ze strony społeczeństwa, w większej mierze czują się ich częścią (94%) niż pozostali (77%).

W taki sam sposób opinie badanych w tej kwestii są powiązane z tym, jaką postawę wobec SZ RP przyjmują najbliżsi członkowie ich rodziny⁶².

Wykres 3. Identyfikacja żołnierzy z Wojskiem Polskim a ich poczucie dumy z racji wykonywanego zawodu*

* Dane nie sumują się do 100%, ponieważ na wykresie pominięto kategorię odpowiedzi „trudno powiedzieć”.

⁶² Wyjątek stanowi to, czy dzieci respondentów interesują się sprawami wojska. Zainteresowanie tym tematem bądź jego brak nie jest skorelowane z tym, czy badani utożsamiają się z siłami zbrojnymi.

Zaangażowanie żołnierzy w realizację zadań służbowych

Jedną z definicji morale zakłada, że jest to „entuzjazm i wytrwałość, z którą członek grupy angażuje się w zadania zlecone grupie”⁶³. Dlatego za jeden ze wskaźników stanu morale żołnierzy można uznać poziom ich zaangażowania w realizację zadań służbowych.

Jak wskazują wyniki badania WBBS WCEO z 2015 r., połowa jego uczestników (52%) twierdzi, że angażuje się maksymalnie we wszystkie realizowane przez siebie zadania. W przypadku 33% ankietowanych realizacja tylko najważniejszych zadań wywołuje ich maksymalne zaangażowanie. Pozostali deklarują, że wszystkie zadania pobudzają ich do przeciętnego zaangażowania (9%) bądź realizują zadania służbowe przy minimalnym lub sporadycznym zaangażowaniu (5%)⁶⁴.

Jednym z najbardziej popularnych narzędzi służących do pomiaru zaangażowania w pracę jest kwestionariusz UWES (Utrecht Work Engagement Scale), który został opracowany przez Wilmara Schaufeliego i Arnolda Bakera. Nawiązuje on do koncepcji zaangażowania w pracę autorstwa W. Schaufeliego i jego współpracowników. Zgodnie z tą teorią, przez wyróżnione pojęcie należy rozumieć „pozytywny, dający satysfakcję, związany z pracą stan umysłu, charakteryzowany przez wigor, oddanie i absorpcję”⁶⁵. Chcąc zbadać poziom zaangażowania żołnierzy w realizację zadań służbowych, także można odnieść się do tych trzech czynników: wigoru, oddania się służbie oraz zaabsorbowaniu nią⁶⁶.

Wigor oznacza wytrwałość, odporność psychiczną, energię oraz chęć podejmowania wysiłku⁶⁷. Według danych WBBS WCEO z roku 2015 niemal wszyscy ankietowani deklarują, że zawsze lub często wykonują swoje obowiązki służbowe wytrwale (96%), zachowując przy tym odporność psychiczną (96%). Natomiast nieco rzadziej odczuwają energię (84%) i chcą podejmować wysiłek (tj. z chęcią chodzą do miejsca pełnienia służby, 71%)⁶⁸.

⁶³ J. Kantorowski, *Wychowanie w duchu tradycji kawaleryjskich*, <<http://www.jazdakonna.pl/hpark/kawaleria/07.html>> [dostęp: 22 stycznia 2015].

⁶⁴ Trudność z wyborem odpowiedzi miał 1% badanych. K. A. Gronek, *Identyfikacja...*, dz. cyt., s. 47.

⁶⁵ A. Bożek, *Wzmacnianie zaangażowania pracowników czynnikiem przeciwdziałającym wypaleniu zawodowemu*, <http://www.researchgate.net/profile/Agnieszka_Bozek/publication/235721700_Wzmacnianie_zangaowania_pracownikw_czynnikiem_przeciwdziaajcym_wypaleniu_zawodowemu_%28Eng._Enhancing_work_engagement_as_a_factor_of_countering_for_burnout%29/links/02bfe512e07379f7be000000.pdf> [dostęp: 28 maja 2015].

⁶⁶ K. A. Gronek, *Identyfikacja...*, dz. cyt., s. 47–48.

⁶⁷ A. Bożek, *Wzmacnianie zaangażowania...*, dz. cyt.

⁶⁸ K. A. Gronek, *Identyfikacja...*, dz. cyt., s. 47–49.

Oddanie służbie należy pojmować jako identyfikację z wojskiem, dumę, chęć podejmowania wyzwań, entuzjazm w działaniu i poczucie znaczenia⁶⁹. O tym, czy żołnierze utożsamiają się z siłami zbrojnymi i czy są dumni z przynależności do swojej grupy zawodowej, wspomniano już wcześniej w niniejszym artykule. Warto jednak dodać, że o identyfikacji badanych ze służbą wojskową świadczy też ich oddanie. Zdecydowana większość respondentów jest oddana pełnionej przez siebie służbie wojskowej (87%). Stanowi ona powód do dumy dla 82% ankietowanych. Taki sam odsetek badanych (82%) deklaruje, że z entuzjazmem wykonuje swoje obowiązki służbowe. W nieco mniejszym stopniu respondenci wyrażają jednak chęć podejmowania wyzwań (73%) i zauważają znaczenie wykonywanych przez siebie obowiązków służbowych (69%)⁷⁰.

Przez zaabsorbowanie służbą trzeba zaś rozumieć trudność w oderwaniu się od wykonywanych zadań oraz skoncentrowanie swojej uwagi na nich, co sprawia, że pojawia się odczucie szybko upływającego czasu⁷¹. Niemal wszyscy uczestnicy badania deklarują, że gdy wykonują obowiązki służbowe, to (zawsze lub często) są w pełni skoncentrowani na tym, co robią (94%), a czas szybko im wtedy płynie (91%). Rzadziej zaś odczuwają, w trakcie ich wypełniania, że są szczęśliwi (68%) i że mają trudność w oderwaniu się od wykonywanych zadań (65%)⁷².

Dodatkowo przeprowadzone analizy wykazały, że badanych, którzy odczuwają dumę z przynależności do grupy zawodowej żołnierzy, częściej towarzyszą stany lub odczucia świadczące o ich wigorze (wykres 4), oddaniu służbie (wykres 5) i zaabsorbowaniu nią (wykres 6)⁷³. W niektórych przypadkach zależność ta występuje w odniesieniu do odczuwanego przez respondentów poważania społecznego wojska. Ankietowani deklarujący, że siły zbrojne cieszą się należytyym szacunkiem ze strony społeczeństwa, częściej wykazują się chęcią podejmowania wysiłku, entuzjazmem, oddaniem i dumą z pełnionej służby. W większym stopniu towarzyszy im także poczucie znaczenia i szczęścia. Ponadto większość stanów i odczuć częściej występuje wśród badanych, którzy sądzą, że ich współmałżonek (partner, partnerka) ma pozytywny stosunek do sił zbrojnych oraz utożsamia się z nimi⁷⁴.

⁶⁹ A. Bożek, *Wzmacnianie zaangażowania...*, dz. cyt.

⁷⁰ K. A. Gronek, *Identyfikacja...*, dz. cyt., s. 47–49.

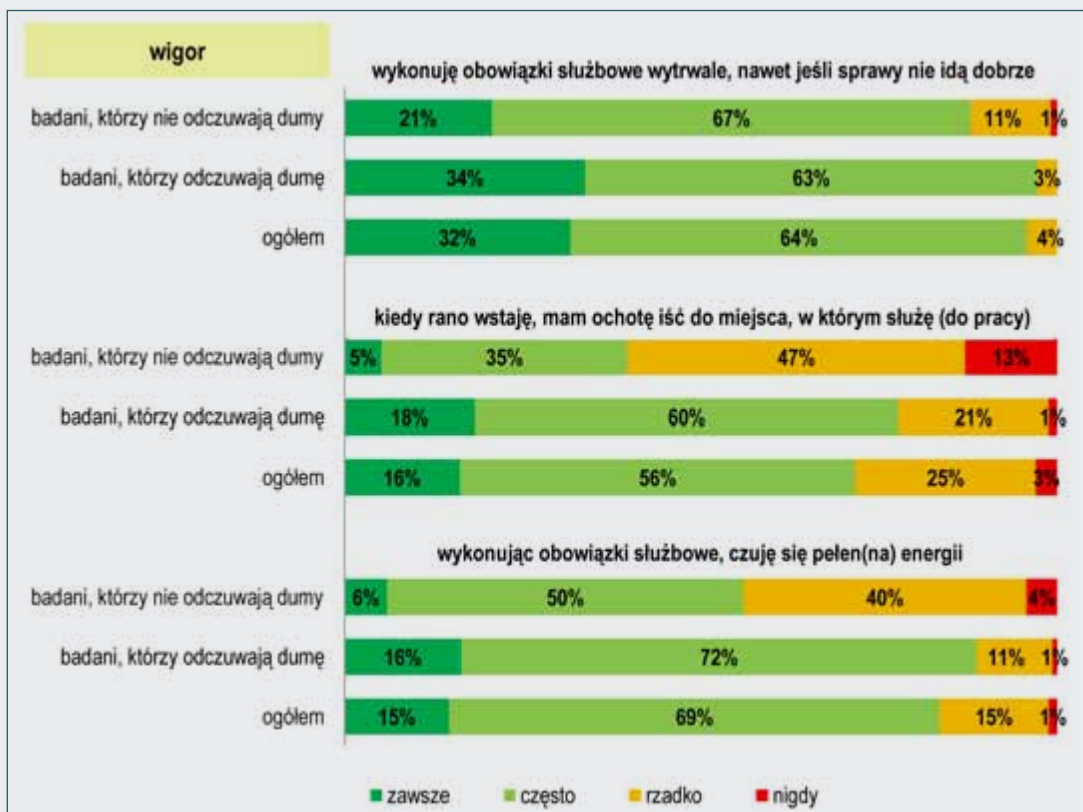
⁷¹ A. Bożek, *Wzmacnianie zaangażowania...*, dz. cyt.

⁷² K. A. Gronek, *Identyfikacja...*, dz. cyt., s. 47–49.

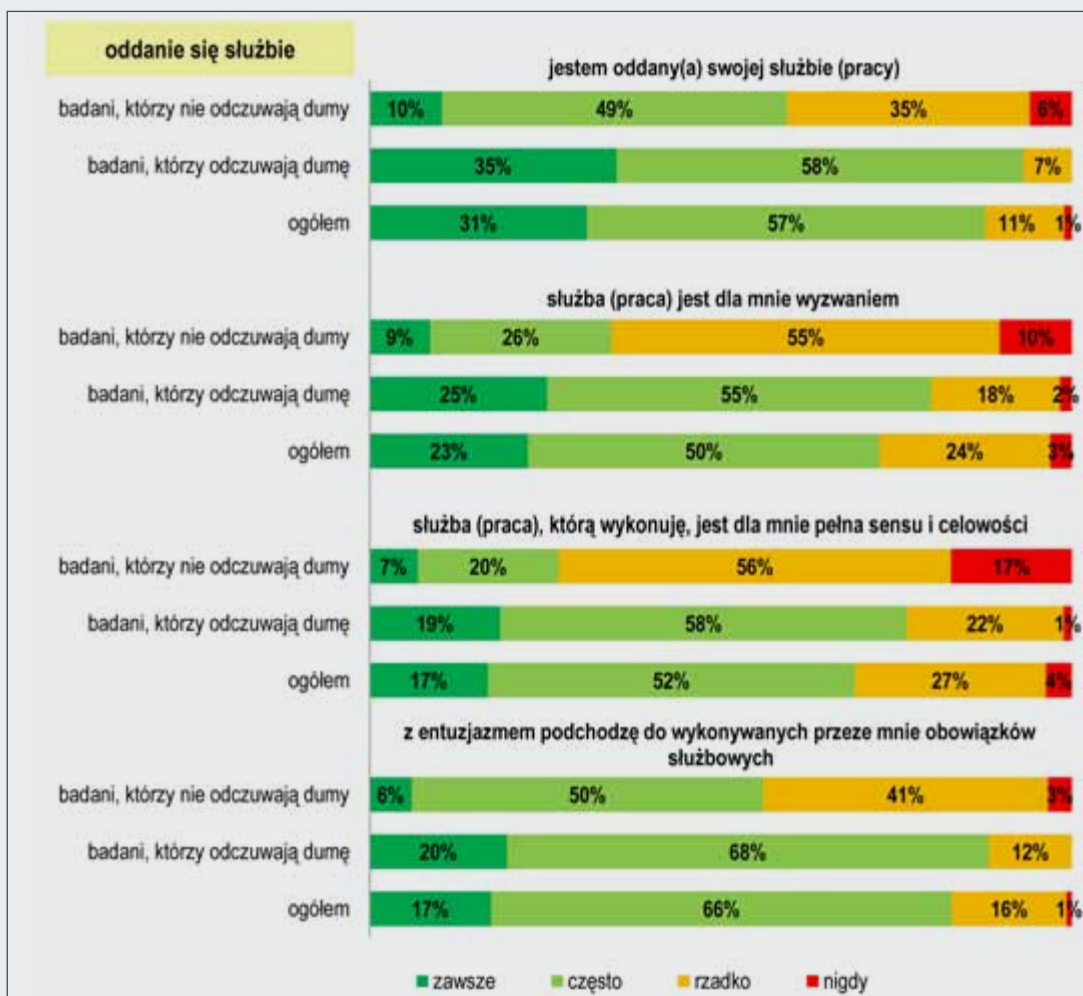
⁷³ Poczucie dumy z racji wykonywanego zawodu nie jest skorelowane z tym, że badani wykazują odporność psychiczną, wykonując obowiązki służbowe.

⁷⁴ W niektórych przypadkach wigor, oddanie służbie i zaabsorbowanie nią badanych jest skorelowane z postawami, jakie ich dzieci przyjmują wobec wojska.

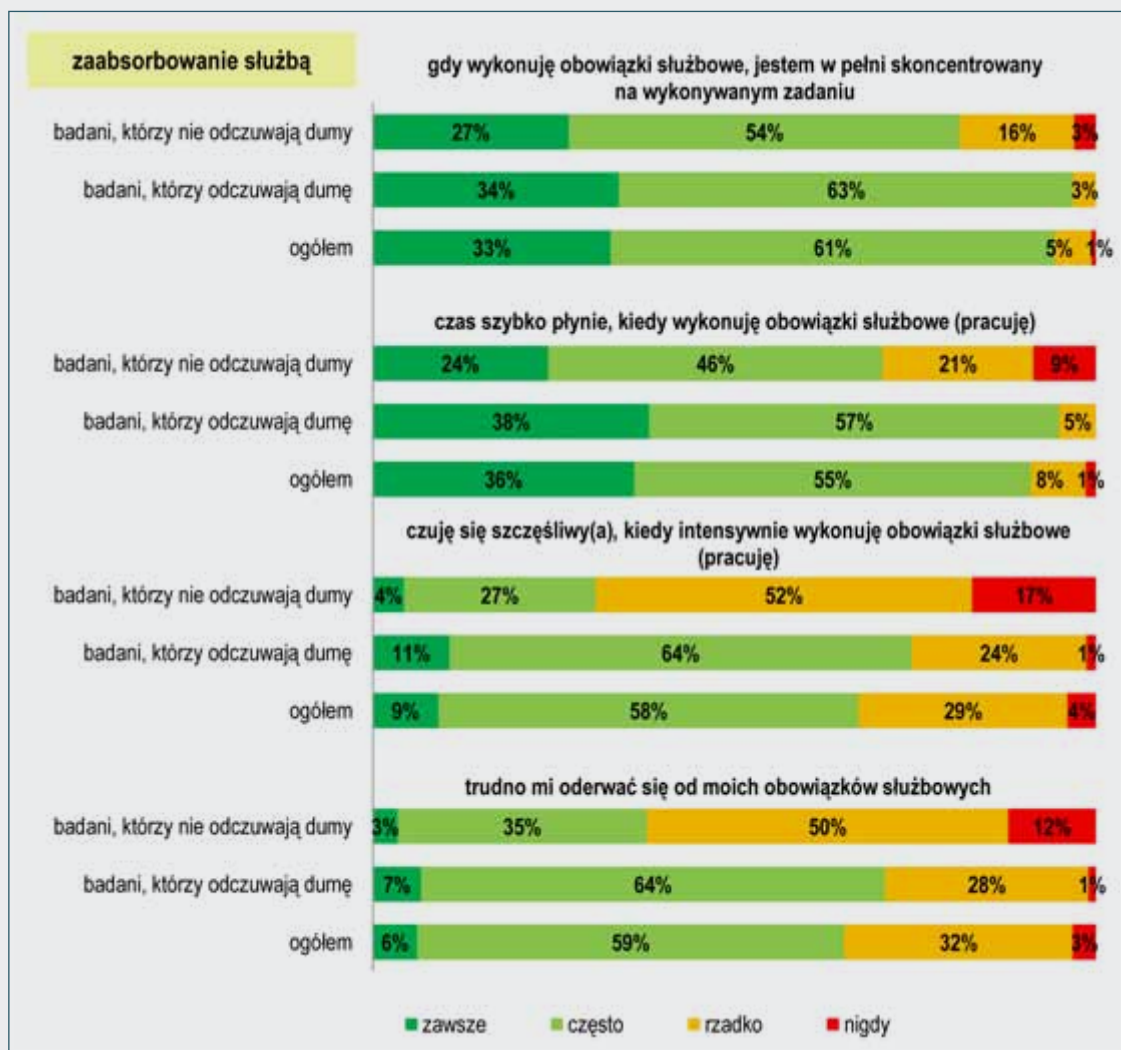
Wykres 4. Wigor a poczucie dumy, które wynika z przynależności do grupy zawodowej żołnierzy

Wykres 5. Oddanie się służbie a poczucie dumy, które wynika z przynależności do grupy zawodowej żołnierzy

Wykres 6. Zaabsorbowanie służbą a poczucie dumy, które wynika z przynależności do grupy zawodowej żołnierzy

Podsumowanie

Przedstawione w niniejszym artykule wyniki badania wskazują, że pomiędzy prestiżem wojska a pewnymi wskaźnikami morale istnieje zależność. Gdy wojskowi dostrzegają, że społeczeństwo obdarza siły zbrojne i zawód żołnierza należytnym szacunkiem, to częściej identyfikują się z armią, swój zawód postrzegają w kategorii służby i odznaczają się większym zaangażowaniem w realizację zadań służbowych. Na postawy badanych może też oddziaływać ich poczucie dumy z racji przynależności do grupy zawodowej żołnierzy oraz stosunek, jaki ich bliscy mają do wojska.

Stan żołnierskiego morale może przesądzić o wyniku działań bojowych. Dlatego potencjalni przeciwnicy mogą być zainteresowani jego osłabieniem, np. poprzez oddziaływanie na poważanie społeczne sił zbrojnych. Niestety, przyczyniać się do tego może kreowanie negatywnego wizerunku wojska przez media. Sytuacja taka ma miejsce, gdy uwaga massmediów skupia się głównie na „potknięciach” i trudnościach armii, a pomija się sukcesy czy działania podejmowane na rzecz społeczeństwa. Przykład stanowi chociażby

artykuł pt. *Żołnierze nie ufają swoim przełożonym*, który w ostatnim czasie opublikował „Dziennik Gazeta Prawna”. Jego tytuł może sugerować, że brak zaufania względem przełożonych przejawiają wszyscy wojskowi lub zdecydowana większość z nich. Dopiero w tekście artykułu wspomniano, że 70% żołnierzy ufa swojemu bezpośredniemu przełożonemu. W artykule podkreślono również informację, że nie są oni gotowi oddać życie za Ojczyznę. W tym przypadku również „zepchnięto” na dalszy plan informację, że większość żołnierzy (75%) jest gotowa do tak wielkiego poświęcenia. Nie wspomniano natomiast w ogóle o tym, że zdecydowana większość żołnierzy (91%) wyraża gotowość do walki w obronie Ojczyzny⁷⁵. Być może nie wszyscy zakładają, że mogą polec na polu walki, a wyrażają nadzieję, że do tego nie dojdzie. W artykule pojawia się również zdanie, z którego można wnioskować, że „morale w wojsku podupada”⁷⁶. Pominęto przy tym jeden z głównych wniosków wynikających z badania, zgodnie z którym poziom morale większości żołnierzy jest wysoki⁷⁷. Nie wspomniano o wielu przesłankach potwierdzających tę konkluzję: o dużym odsetku wojskowych identyfikujących się z Wojskiem Polskim i wyrażających dumę z racji wykonywanego zawodu, o więzi moralnej łączącej przeważającą część badanych, o ich zainteresowaniu sprawami sił zbrojnych, aktywnym udziale w życiu wspólnoty wojskowej i kultywowaniu tradycji WP, o zaangażowaniu w realizację zadań służbowych, o dyscyplinie oraz o tym, jak ważny jest dla nich honor wojskowy. Pominęto też informację, że jednym z czynników, który może osłabiać żołnierskiego ducha, jest poważanie społeczne, jakim cieszy się polskie wojsko⁷⁸. Prawdopodobnie artykuł nie przyczyni się do wzmocnienia szacunku społecznego wobec SZ RP. Mogą o tym świadczyć wypowiedzi internautów na forum jednego z portali internetowych, który również zamieścił na swojej stronie treść wspomnianego artykułu⁷⁹.

Niestety zdarza się również, że w mediach pojawiają się nieprawdziwe informacje na temat wojska. We wspomnianym wcześniej wydaniu „Dziennika Gazeta Prawna” napisano, że „dziwić może stosunkowo małe zaufanie kadry kierowniczej do swoich przełożonych”⁸⁰. Po pierwsze dane przedstawione w artykule nie odnoszą się do zaufania kadry kierowniczej do swoich podwładnych – są to opinie ogółu żołnierzy. Ponadto można wątpić, czy określenie „małe” jest w tym przypadku adekwatne, skoro większość respondentów (70%) ufa swojemu bezpośredniemu przełożonemu. Innym przykładem wprowadzania opinii publicznej w błąd jest artykuł zamieszczony w dzienniku „Rzeczpospolita”,

⁷⁵ K. A. Gronek, *Identyfikacja...*, dz. cyt., s. 56–57.

⁷⁶ A. Radwan, *Żołnierze nie ufają swoim przełożonym*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 5 października 2015 r.

⁷⁷ K. A. Gronek, *Identyfikacja...*, dz. cyt., s. 5.

⁷⁸ Szczegółowe dane zawiera sprawozdanie: K. A. Gronek, *Identyfikacja...*, dz. cyt.

⁷⁹ Zob. <http://fakty.interia.pl/prasa/news-dgp-zolnierze-nie-ufaja-swoim-przelozonym,nId,1898137> [dostęp: 15 października 2015].

⁸⁰ M. Miłoś, *Szeregowy chętniej odda życie za kolegę niż za ojczyznę*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 5 października 2015 r.

na temat preferencji wyborczych żołnierzy. Napisano w nim, że „w armii aż huczy od plotek na temat sensacyjnego wyniku sondażu Wojskowego Biura Badań Społecznych. Ponoć okazało się, że w wyborach prezydenckich ponad 70 proc. wojskowych głosowało na Andrzeja Dudę”⁸¹. Trudno jest w tym przypadku ocenić, czy i w jaki sposób wiadomość ta wpłynęła na postawę społeczeństwa wobec wojska. Niemniej jednak jest to informacja fałszywa, ponieważ WBBS WCEO w ogóle nie realizowało badania na ten temat!

Polacy powinni być świadomi, że ich stosunek do armii może oddziaływać na morale żołnierzy. Ogromną rolę w kształtowaniu opinii publicznej odgrywają media. Z tego względu polskie społeczeństwo (w tym przede wszystkim dziennikarze) powinni brać odpowiedzialność za słowo. Ważne są także działania podejmowane na rzecz promocji wojska wśród społeczeństwa. Polacy powinni być świadomi, w jaki sposób ich postawa względem Sił Zbrojnych RP i żołnierzy oddziałuje na gotowość bojową SZ RP i bezpieczeństwo państwa.

Bibliografia

Akty prawne

Kodeks Honorowy żołnierza zawodowego Wojska Polskiego.

Wydawnictwa zwarte

Aronson E., *Człowiek istota społeczna*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 1994.

Giddens A., *Socjologia*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2007.

Leksykon wiedzy wojskowej, Laprus M. (red.), Wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa 1979, Wydanie I.

Murray L., *Psychologia wojny. Strach i odwaga na polu bitwy*, Oficyna Wydawnicza READ ME, Warszawa 2014.

Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2003.

Szlendak T., *Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.

Tichoniuk A., *Wzorce osobowe żołnierza. Kodeks Honorowy żołnierza zawodowego Wojska Polskiego*, materiał do zajęć z kształcenia obywatelskiego, DWiPO MON, Warszawa 2008.

Artykuły z czasopism i prac zbiorowych

Miłosz M., *Szeregowy chętniej odda życie za kolegę niż za ojczyznę*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 5 października 2015 r.

Radwan A., *Żołnierze nie ufają swoim przełożonym*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 5 października 2015 r.

⁸¹ <http://www4.rp.pl/Opinie/308139799-Za-mundurem-politycy-sznurem.html> [dostęp: 15 października 2015].

Reszke I., *Prestiż społeczny w badaniach empirycznych*, [w:] *Encyklopedia socjologii. Tom 3. O–R*, Bokszański Z. i inni (red.), Oficyna Naukowa, Warszawa 2000.

Wesołowski W., Domański H., *Prestiż – formy historyczne*, [w:] *Encyklopedia socjologii. Tom 3. O–R*, Bokszański Z. i inni (red.), Oficyna Naukowa, Warszawa 2000.

Sprawozdania z badań i raporty

Badanie Marki – Wojsko Polskie, raport z badania Millward Brown SMG/KRC, Warszawa 2012.

Cybulska A., *Zaufanie społeczne*, komunikat z badania CBOS, Warszawa 2012.

Cybulska A., *Prestiż zawodów*, komunikat z badania CBOS, Warszawa 2013.

Gronek K. A., *Identyfikacja żołnierzy zawodowych z wojskiem. Morale i przywództwo wojskowe*, sprawozdanie z badania WBBS WCEO, Warszawa 2015.

Orzyłowska A., Dębska A., Wachowicz M., *Kultura organizacyjna sił zbrojnych*, sprawozdanie z badania WBBS WCEO, Warszawa 2010.

Orzyłowska A., Pietrak K. A., *Warunki materialne żołnierzy zawodowych*, sprawozdanie z badania WBBS WCEO, Warszawa 2012.

Zajdzik J., Wachowicz M., *Esprit de corps. Świadomość moralna żołnierzy zawodowych WP*, sprawozdanie z badania WBBS, Warszawa 2006.

Źródła internetowe

Bożek A., *Wzmacnianie zaangażowania pracowników czynnikiem przeciwdziałającym wypaleniu zawodowemu*, <http://www.researchgate.net/profile/Agnieszka_Bozek/publication/235721700_Wzmacnianie_zaan-gaowania_pracownikw_czynnikami_przeciwdziaajcym_wypaleniu_zawodowemu_%28Eng._Enhancing_work_engagement_as_a_factor_of_counteracting_for_burnout%29/links/02bfe512e07379f7be000000.pdf> [dostęp: 28 maja 2015].

Kantorowski J., *Wychowanie w duchu tradycji kawaleryjskich*, <<http://www.jazdakonna.pl/hpark/kawaleria/07.html>> [dostęp: 22 stycznia 2015]

<<http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/biuletyn.xsp?documentId=45E070287DF3EC24C1257D2600374BA0>>, [dostęp: 16 lipca 2015].

<<http://sjp.pwn.pl/sjp/morale;2568423.html>> [dostęp: 22 stycznia 2015].

<<http://sjp.pl/powo%C5%82anie>> [dostęp: 16 lipca 2015].

<<http://www4.rp.pl/Opinie/308139799-Za-mundurem-politycy-sznurem.html>> [dostęp: 15 października 2015].